

Colloquium “Eén Heer, Jezus Christus” (2025)

Vrijdag 7 februari

‘De geest van Nicea volgens haar grootste verdediger.’ –

De spiritualiteit van Athanasius van Alexandrië

Maria Verhoeff, Evangelische Theologische Faculteit, Leuven

Spiritualiteit - “Spiritualiteit is een leven dat weet heeft van zijn bestemming. De bestemming van het leven is te delen in God. Dat delen is een betrekking gebeuren dat de mens omvormt tot beeld van God. Spiritualiteit is dan te beschrijven als een leven dat het om zijn bestemming te doen is, en die bestemming is oorspronkelijk mens zijn, mens-zijn in de aanwezigheid van God zoals in de eerste dagen.”¹

Samenvatting van Nicea volgens Athanasius

Contra Arianos 1.9 Want zie, wij spreken vrijuit op grond van de heilige Schriften over het rechte geloof en zetten het als een licht op de kandelaar, zeggend: ‘Hij is van nature de echte en waarachtige Zoon van de Vader, behorend tot Zijn wezen, eniggeboren Wijsheid en enig waarachtig Woord van God. Geen schepsel of maaksel is Hij, maar Hij stamt uit het wezen van de Vader zelf. En daarom is Hij waarachtig God, één van wezen met de waarachtige Vader. (...) Want Hij is een afdruk van het wezen van de Vader, en licht uit licht, en kracht en waarachtig beeld van het wezen van de Vader.’²

---

¹ Willem Marie Speelman, *Zie dat ik ben. Christelijke spiritualiteit als weg tot menswording*, 14.

² Vertaald door P.F. Bouter, *Athanasius*, Kampen: Kok, 2010.

Contra gentes / De Incarnatione³ en Vita Antonii

GODS- KENNIS	Potentiële realiteit	Realiteit
Tegen de heidenen (Contra gentes)	1. De mens is in het paradijs geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, op grond waarvan kan hij zich in zijn geest op zijn Schepper kan richten.	De mens richt zich op de veelheid die hij om zich heen ziet en vergoddelijkt die in een zondig leven.
	2. De mens concludeert uit de harmonie van de schepping dat er een Schepper achter dit alles moet zijn.	De mens vergaapt zich aan delen van de schepping en vergoddelijkt die.
	3. De mens leert God kennen uit de heilige geschriften van de Joden.	De Joden zelf begrijpen niet dat daarin wordt gesproken over God, die in zijn Woord (Christus), de wereld heeft geschapen. De heidenen begrijpen dat heilige boek al evenmin.
Over de menswording (De incarnatione)	4. God maakt zich kenbaar door zijn Woord of Zoon in het vlees te laten verschijnen. Dit is de enige ware weg tot Godskennis. Het Woord van God neemt een menselijk lichaam aan en laat dit plaatsvervangend voor de mensen sterven. Door zijn lichaam weer op te wekken overwint het Woord de dood.	Geloof in de opgestane Christus maakt een ander realiteit mogelijk, dan hierboven. Realiteit is zichtbaar in het leven de heilige Antonius (Vita Antonii)

³ Schema deels gebaseerd op Eginhard Meijering, "Inleiding" in *Athanasius van Alexandrië, De overwinning van het Christendom*. (Damon 2013). Alle vertalingen op de handout van *Contra Gentes* (CG) en *De incarnatione* (DI) zijn van Meijering.

Godskennis zoals beschreven in *Contra gentes*

1. God, de Schepper . . . heeft, omdat Hij goed en verheven schoon is, door zijn eigen Woord, onze Heiland Jezus Christus, het menselijke geslacht naar zijn eigen beeld geschapen. En door de gelijkenis met Hem [Christus] heeft Hij de mens zo geschapen dat hij de werkelijk zijnde dingen kon schouwen en kennen, waarbij Hij hem ook een idee en kennis gaf van zijn eigen eeuwigheid. De bedoeling hiervan was dat hij, door zijn identiteit te bewaren, nooit het schouwen van God zou beëindigen en zich nooit zou onttrekken aan het leven met de heiligen, maar, door zich te houden aan de genade van Hem, die die heeft gegeven, en zich ook te houden aan zijn eigen kracht die hij heeft ontvangen van het Woord van de Vader, zich zou verblijden in en gemeenschap zou hebben met het Goddelijke. . . . De eerste geschapen mens (Adam) had in het begin zijn geest met onbeschaamde vrijmoedigheid op God gericht; hij leefde met de heiligen [engelen] in het schouwen van de geestelijke dingen... En de reinheid van zijn ziel is in staat om door zichzelf als in een spiegel zelfs God te zien. (CG 2)
2. De Schepper heeft het menselijk geslacht zo geschapen en Hij wilde dat het zo bleef. Maar de mensen ... zochten liever de dingen die dichterbij hen waren. (CG 3)
3. Door het niet-zijnde te bedenken verandert zij haar kracht en misbruikt die voor de begeerten die zij heeft verzonnen, omdat ze ook met een vrije wil is geschapen. Zoals ze zich immers tot het goede kan neigen, zo kan zij zich ook van het goede afwenden. ... En ik noem de goede dingen het zijnde, omdat ze hun voorbeelden uit de zijnde God hebben; en ik noem de kwade dingen het niet zijnde, omdat ze, niet zijnde, zijn gevormd door de inbeelding van de mensen. Want hoewel het lichaam ogen heeft om de schepping te zien en om door deze zeer harmonieuze orde de Schepper te kennen, en hoewel het ook een gehoor heeft om de goddelijke woorden en wetten van God te horen, en hoewel het ook handen heeft om te doen wat noodzakelijk is en die uit te strekken voor het gebed tot God, wendde de ziel zich toch af van het schouwen van het goede en van de beweging daarin, en beweegt ze zich in haar dwaling verder in de tegenovergestelde richting. ... in plaats van naar de schepping te kijken, wendt ze haar oog daarvan af naar de begeerten, en toont ze dat ze dit ook kan; en ze verkeert in de mening dat ze door gewoon in beweging te zijn haar waardigheid bewaart en niet

zondigt door te doen wat ze kan doen, omdat ze niet weet dat ze niet is geschapen om gewoon in beweging te zijn, maar om zich te bewegen naar wat ze moet doen. (CG 3)

4. [D]e ziel ... dacht dat er niets meer bestond behalve het zichtbare, maar dat alleen het tijdelijke en het lichamelijke het goede is. Maar omdat ze zich heeft afgewend en vergeten is dat ze naar het beeld van de goede God is geschapen, ziet zij niet meer met de kracht die in haar is God het Woord, naar het beeld waarvan zij ook geschapen was, maar omdat ze haar identiteit verlaten heeft bedenkt en vormt zij de niet zijnde dingen. Nadat ze immers de spiegel die zij als het ware in zichzelf heeft en waardoor alleen zij het Beeld van de Vader kon zien, heeft verborgen door de chaos van de lichamelijke begeerten, ziet zij niet meer dat wat de ziel met het geestesoog behoort te zien. Ze wordt meegesleurd in alle richtingen en ziet alleen dat wat op de zintuigen inwerkt ... waarbij ze de zichtbare dingen god noemt en alleen die dingen vereert die ze zelf wil hebben en als aangenaam beschouwt. (CG 8)
5. De weg van de waarheid zal gericht zijn op de werkelijk zijnde God. Voor de kennis en een onfeilbaar begrip daarvan hebben we niets anders nodig dan onszelf. Het is niet zo dat, zoals God zelf boven alle dingen verheven is, zo ook de weg naar Hem ver weg is en buiten ons; maar die is in ons, en het begin ervan kunnen we zelf vinden, zoals ook Mozes met de woorden leerde: 'Het woord van het geloof is in jouw hart' (Deut. 30:14). Ook de Heiland bedoelde dit en hij bevestigde dit met de woorden: 'Het Koninkrijk van God is in U' (Lucas 17:21). Als we immers het geloof en het Koninkrijk van God binnen in ons hebben, dan kunnen we snel ons geestesoog richten op de Koning van het al, het reddende Woord van de Vader. (CG 30)
6. Want al wordt Hij niet met de ogen gezien, toch is het mogelijk om vanuit de ordening en harmonie van de tegenstellingen een idee te krijgen van degene die daarover heerst, die ordent en als koning regeert. (CG 38)
7. Als de beweging van de schepping immers zonder rede zou zijn en het al lukraak zou worden voortgesleurd, dan zou iemand ook terecht geen geloof hebben kunnen schenken aan wat wij zeggen. Maar als die bestaat door rede, wijsheid en deskundigheid en in volledige orde is ingericht, dan moet degene die aan het hoofd ervan staat en die heeft ingericht geen ander zijn dan het Woord van God. ... [I]k bedoel de levende en werkende God, het Woord zelf van Hem die goed is en de God van alle

dingen, het Woord dat anders is dan de geschapen dingen en de hele schepping ...
(CG 40)

8. Van de geworden dingen is de natuur immers, omdat die uit het niet zijnde tot aanzijn is gekomen, vloeiend en zwak en sterfelijk als die op zichzelf wordt beschouwd. De God van alle dingen is echter goed en zeer schoon van nature; daarom is Hij ook menslievend. ... Hij wil dat allen zijn, opdat Hij ook zijn liefde voor de mensen kan aantonen. Omdat Hij dus zag dat de hele geworden natuur overeenkomstig haar eigen wetmatigheden vloeiend en ontbindbaar is, daarom heeft Hij opdat de natuur dit niet zou overkomen en alles weer tot het niet zijn zou worden ontbonden, nadat Hij in zijn eigen en eeuwige Woord alle dingen had gemaakt en de schepping tot aanzijn had gebracht, niet toegelaten dat ze door haar eigen natuur zou worden meegesleurd en geteisterd zou worden, opdat ze niet gevaar zou lopen weer in het niet zijn weg te zakken. Maar als een goede God regeert en grondvest Hij in zijn eigen Woord, dat zelf ook God is, de hele wereld, opdat de schepping, verlicht door de leiding en voorzienigheid en ordening van het Woord, vast kan blijven bestaan, aangezien ze deelheeft aan het waarlijk zijnde Woord uit de Vader en door de hulp van het Woord bestaat. (CG 41)
9. Zoals Hij immers het Woord en de Wijsheid van de Vader is, zo daalt hij neer naar het geschapene. Hij verschijnt om kennis en een idee te geven van zijn Verwekker als de Heiliging zelf, en het Leven zelf en de Deur en de Herder en Weg, en Koning en Leider, en Heiland voor allen, en levend makend en Licht en de Voorzienigheid van alle dingen.
Hoewel ... niets buiten Hem is, maar zowel de hemel als de aarde en alles wat daarin is van Hem afhankelijk is, hebben toch de mensen in hun dwaasheid de kennis en verering van Hem opzij gezet en de niet zijnde dingen meer vereerd dan de zijnde dingen en in plaats van de werkelijk zijnde God de niet zijnde dingen vergoddelijkt, waarbij zij de schepping vereerden in plaats van de Schepper (Rom. 1:25), waarmee ze zich dom en goddeloos gedroegen. ... Domme en volkomen verblinde mensen! (CG 47)

De incarnatione

1. ... Hij, van nature onlichamelijk en het Woord zijnde, heeft zich toch overeenkomstig de mensieliefde en de goedheid van zijn Vader in een menselijk lichaam aan ons geopenbaard ter wille van ons heil. ... de vernieuwing van de schepping is geschied door het Woord dat haar in het begin heeft geschapen. *(DI 1)*
2. ... Hij schonk de mensen iets meer en schiep de mensen niet eenvoudig zoals alle niet met rede begiftigde wezens op aarde, maar Hij schiep hen naar zijn eigen beeld. Dat deed Hij door hun deel te geven aan de kracht van zijn Woord, opdat zij, om zo te zeggen met schaduwen van het Woord en met rede begiftigd, in gelukzaligheid konden verblijven, het ware en werkelijke leven van de heiligen in het Paradijs leidend. *(DI 3)*
3. De mens is immers van nature sterfelijk, omdat hij uit het niet zijn is ontstaan, maar wegens de gelijkenis met de Zijnde, zou hij, als hij die had bewaard door de gerichtheid van zijn geest op Hem, de natuurlijke ondergang hebben afgestompt, en zou hij onvergankelijk zijn gebleven. ... Onvergankelijk zijnde zou hij verder als een god hebben geleefd ... (Ps 82:6-7) *(DI 4)*
4. Nadat de mensen zich echter van de eeuwige dingen hadden afgewend en zich op instigatie van de duivel naar de vergankelijke dingen hadden gekeerd, zijn ze zelf de oorzaak van hun ondergang in de dood geworden, omdat ze, zoals ik al heb gezegd, van nature vergankelijk ware, maar door de genade van de participatie aan het Woord aan hun natuurlijke geaardheid zouden zijn ontkomen, als zij goed waren gebleven. Wegens het Woord dat met hen is naderde immers zelfs de ondergang hen niet ... Toen dit gebeurd was stierven de mensen en bloeide verder de ondergang tegen hen ... *(DI 5)*
5. Wat moest God doen? Of wat moest anders gebeuren dan weer de vernieuwing van het zijn naar het beeld, opdat de mensen daardoor Hem weer konden kennen? Maar hoe had dit kunnen gebeuren, als niet het Beeld zelf van God, onze Heiland Jezus Christus tot ons was gekomen? Door middel van mensen was het immers niet mogelijk, omdat die zelf naar het Beeld zijn geschapen. Maar ook niet door middel van engelen, want zij zijn zelf ook geen beelden. Daarom verscheen het Woord van God door middel van zichzelf opdat Hij als het Beeld van de Vader de naar het Beeld geschapen mens kon herscheppen. Het had verder alleen kunnen geschieden als de dood en de ondergang waren verwijderd. Daarom heeft Hij terecht een sterfelijk

lichaam aangenomen, opdat daarin zowel de dood verder verwijderd zou kunnen worden als de naar het Beeld geschapen mensen vernieuwd zouden worden. Hiervoor was dus niets anders dan het Beeld van de Vader nodig. (DI 13)

6. De mensen hadden hun ogen niet meer naar boven, maar naar beneden gericht. Daarom kwam Hij omdat Hij de mensen wilde helpen, op een gepaste manier als een mens, waarbij Hij voor zichzelf een lichaam aannam dat gelijk is aan de lichamen van hen en dat van hier beneden is, opdat degenen die Hem niet wilden kennen uit zijn voorzienigheid over alle dingen en zijn leiding, tenminste uit de werken die door het lichaam zelf verricht werden het Woord van God in het lichaam zouden leren kennen en door Hem de Vader. (DI 14)
7. Wij, die Hij zelf door zijn eigen lichaam omhoog heeft geleid, wij hadden daaraan behoefte. Zoals Hij immers voor allen zijn lichaam aan de dood heeft overgegeven, zo heeft Hij wederom door zijn lichaam de weg omhoog naar de hemel bereid. (DI 25)
8. Het is immers eigen aan God om weliswaar niet gezien te worden, maar om uit de werken gekend te worden, zoals ook boven gezegd is. . . . Want zelfs als zij in hun geest verblind waren, dan zouden ze nog met hun uiterlijke zintuigen de onweersprekelijke kracht en godheid van Christus kunnen zien. Ook een blinde immers weet, als hij de zon niet ziet, maar tenminste de door haar veroorzaakte warmte waarneemt, dat de zon boven de aarde is. Zo moeten ook degenen die ons tegenspreken, ook als ze nog niet geloven, omdat ze voor de waarheid volkomen blind zijn, tenminste de kracht van anderen die wel geloven onderkennen en dus niet de godheid van Christus en de door Hem bewerkte opstanding ontkennen. (DI 32)
9. Daarom heeft de Heiland terecht een lichaam aangedaan, opdat, nadat het lichaam met het Leven vervlochten was, het niet meer als sterfelijk in de dood zou blijven, maar, nadat het de onsterfelijkheid had aangedaan, het verder, opgestaan, onsterfelijk zou blijven. (DI 44)
10. Wat hier door ons gezegd wordt zijn niet enkel beweringen, maar wordt ook vanuit de ervaring als waar bevestigd. ... En laat ook wie vanuit ervaring wil constateren wat tot nu toe is gezegd komen ... en ... het bewijs aanschouwen van de deugd en het bewijs van de onsterfelijkheid ... Wie en hoe groot is dus deze Christus, die met het noemen van zijn naam en met zijn aanwezigheid alles overal heeft overschaduwd en van zijn

kracht beroofd en alleen over allen macht heeft en de hele aarde van zijn leer heeft vervuld? ... Wie is Hij dus? ... dan is toch wel duidelijk en zal door iedereen worden erkend dat deze waarlijk Gods Zoon is, het Woord, de Wijsheid en de Kracht van de Vader. Daarom zijn zijn werken immers ook niet menselijke werken, maar bovenmenselijk en worden ze werkelijk als Gods werken gekend, zowel op grond juist van de zichtbare feiten als op grond van vergelijking met mensen. (*DI* 48)

11. [W]anneer iemand nu God, die van nature onzichtbaar is en helemaal niet gezien wordt, wil zien, hem uit zijn werken begrijpt en kent, zo moet wie met zijn geest Christus niet ziet, Hem tenminste uit de werken van zijn lichaam leren kennen en nagaan of het menselijke werken of werken van God zijn. En als ze menselijk zijn, laat hij spotten. Als ze echter niet menselijk zijn, maar als Gods werken gekend worden, laat hij dan niet lachen om datgene waarmee niet gespot mag worden, maar laat hij zich er liever over verwonderen dat door zulk een eenvoudig middel ons het Goddelijke is geopenbaard, en dat door de dood de onsterfelijkheid tot allen is gekomen, en dat door de menswording van het Woord de Voorzienigheid over alle dingen en de Leider en Schepper ervan, het Woord van God zelf, gekend werd. **Hij zelf immers werd mens opdat wij vergoddelijkt zouden worden**, en Hij zelf openbaarde zich door een lichaam, opdat wij kennis van de onzichtbare God zouden verkrijgen, en Hij onderging gewelddadigheden van de kant van de mensen, opdat wij de onvergankelijkheid zouden beërven. (*De Inc.* 54)

Contra Arianos⁴

1. ... toen Hij ons lichaam had aangenomen ... toen zei Hij: 'Hij heeft Mij gegrondvest'; dat wil zeggen Hij heeft Mij, die het Woord ben, met een aards lichaam bekleed. Want zo wordt Hij om onzentwil tot grondslag gelegd, door ons lichaam aan te nemen, opdat wij, hetzelfde lichaam dragend, met Hem worden samengevoegd en als het ware in Hem 'ingelijfd' door de gelijkenis van het vlees en zo 'tot een volkomen mens' geworden, onsterfelijk en onvergankelijk mogen zijn voor altijd. (*CA* 2.74)
2. De mens die met de schepselen verbonden is, zou niet vergoddelijkt zijn, als niet de Zoon waarachtig God was; en de mens zou niet met de Vader in aanraking zijn

---

⁴ Vertaling door C.J. de Vogel, *Redevoeringen tegen de Arianen*. Utrecht: Spectrum (1949)

gekomen, als het niet van nature en waarachtig Zijn Woord was dat het lichaam had aangenomen. En evenals wij niet bevrijd zouden zijn van de zonde en de vloek, als het niet van nature het menselijk vlees was, dat het Woord had aangenomen (want met een andersoortig zouden we niets gemeen hebben gehad) – zo zou ook de mens niet zijn vergoddelijkt, als niet het Woord dat vlees geworden is, van nature uit de Vader stamde en waarachtig behoorde tot Zijn wezen. Want hierom is de verbinding van deze aard geweest, om ons die van nature mens zijn in contact te brengen met Hem die van nature tot God behoort, en om de zaligheid en de vergoddelijking van de mens duurzaam te maken. (CA 2.70)

3. 1 Joh. 4:13 verklaart in welke zin wij in God kunnen zijn: door deel te krijgen aan de Geest, dus anders dan de Zoon. ...Johannes zegt dan: *Hieraan zullen wij weten dat wij in Hem blijven, dat Hij ons van Zijn Geest gegeven heeft.* ... Dus door de genade van de Geest die ons gegeven wordt komen wij in Hem en Hij in ons. En aangezien de Geest van God is, worden doordat Hij in ons komt ook wij met recht beschouwd als in God te zijn, en in deze zin is God ook in ons. Wij komen dus niet in de Vader in de zin waarin de Zoon in de Vader is, ... de Zoon is in de Vader als Zijn eigen Woord en uitstraling; wij echter zijn zonder de Geest vreemd aan God en ver van Hem, maar door deel te krijgen aan de Geest, komen wij in contact met de Godheid. Ons zijn in de Vader is dus niet van ons, maar van de Geest die in ons is, en die in ons blijft zolang wij Hem door de belijdenis in ons bewaren. Johannes zegt immers ook: *Al wie belijdt dat Jezus de Zoon van God is, God blijft in hem en hij in God.* [1 John 4:15] (CA 3.24)

Vita Antonij⁵

1. De ellendige duivel ging zover dat hij 's nachts de gedaante van een vrouw aannam en zich op alle mogelijke manieren daarnaar gedroeg, alleen om Antonius te verleiden. Maar die richtte zijn hart op Christus en hield dankzij Hem voor ogen hoe nobel en spiritueel de ziel is, en wist zo dat gloeiende bedrog te doven. . . . Dit alles gebeurde tot schande van de Vijand, want die meende aan God gelijk te worden, maar werd als een kind op zijn plaats gezet door een jongeman. Hij waande zich hoog verheven boven alle vlees en bloed, maar werd omver geworpen door een met vlees beklede mens.

---

⁵ Vertaling door Vincent Hunink, *Athanasius van Alexandrië, Antonius. Onsterfelijke icoon van de monnik.* Damon, 2013.

Want deze had de Heer aan zijn zijde, Hem die omwille van ons het vlees heeft gedragen en aan het lichaam de zege heeft geschonken over de duivel. Daardoor kan elke mens die zo'n strijd levert zeggen: *Niet ik, maar de genade van God met mij* [1 Kor 15:10]. (5.5-7)

2. Hij zei dat het begripsvermogen van de ziel op zijn sterkste is wanneer de lichamelijke geneugten zwak zijn. En hij had ook de volgende, echt opmerkelijke gedachte: de weg van de deugd moet je niet meten in tijd, noch kijken hoe lang je in afzondering leeft omwille van die deugd; het enige wat telt is verlangen en wilskracht. Zelf keek hij niet terug naar het verleden maar beschouwde iedere dag als het begin van zijn ascese, en elke keer verzwaarde hij zijn inspanningen om vooruitgang te boeken. Onafgebroken herhaalde hij het woord van Paulus: *Vergetend wat achter me ligt, richt ik me op wat voor me ligt* [Fil. 3:13], en ook herinnerde hij zich de uitspraak van de profeet Elia: *Zo waar de Heer leeft, in wiens dienst ik hier vandaag sta* [1 Kon 17:1, 18:15]. Met dat woord 'vandaag,' zo merkte Antonius op, keer Elia niet hoeveel tijd er was verstreken, maar maakte hij telkens weer een nieuw begin en deed elke dag zijn best om zo voor God te staan als men voor God moet verschijnen: zuiver van hart en bereid te gehoorzamen aan zijn wil, en aan niemand anders. 'Uit de levenswijze van de grote Elia,' zei Antonius tegen zichzelf, 'moet de asceet lering trekken. Zijn eigen leven moet hij daaraan spiegelen.' (7.11-13)
3. Hij was geheel en al in balans, zoals iemand die zich laat leiden door de rede [*logos*] en zich in zijn natuurlijke toestand bevindt. Door hem genas de Heer velen van de aanwezigen die aan lichamelijke ziekten leden en reinigde Hij anderen van demonen. Ook verleende Hij gratie aan de woorden van Antonius. Zo kon hij vele bedroefden troosten en bij ruziemakers weer vrede brengen, waarbij hij iedereen voorhield om niets in de wereld te stellen boven de liefde voor Christus. In gesprekken maakte hij vaak gewag van alle goeds dat gaat komen, en van Gods liefde voor de mensen, van *Hem die Zijn eigen Zoon niet spaarde, maar Hem voor ons allen heeft overgeleverd* [Rom. 8:32], en hij bracht velen tot de keuze voor het monastieke leven. Sindsdien kwamen er ook in de bergen kluizen en werd de woestijn een stad van monniken, die hun bezittingen hadden achtergelaten en van wie de levenswijze het hemelse bestaan weerspiegelde. (14.3-7)

4. Heidenen gaan op reis en steken de zee over om te studeren, maar wij hoeven niet te reizen omwille van het Koninkrijk der hemelen en niet de zee over te varen omwille van de deugd. De Heer was ons voor en zei: *Het Koninkrijk der hemelen is binnenin u.* [Luc 17:21] (5) De deugd heeft dus alleen onze wil nodig, want ze zit in ons en komt uit ons tot stand. Wanneer de ziel haar begripsvermogen in de natuurlijke toestand houdt, dan komt de deugd tot stand. En de natuurlijke toestand is er wanneer ze blijft zoals ze gemaakt is: heel mooi en recht. . . . Dit recht zijn van de ziel, dat is het geval wanneer ze haar begripsvermogen in de natuurlijke toestand heeft, zoals ze geschapen is. . . De zaak is dus helemaal niet ingewikkeld: als we zo blijven als we gemaakt zijn, leven we in deugd, maar als we verkeerde gedachten hebben, worden we beoordeeld als slechte mensen. Als we die deugd nu ergens van buitenaf moesten halen, dan zag het er werkelijk lastig uit. Maar nu zit die in onszelf! Laten we dus ... onze ziel bewaren voor de Heer, als was ze ons als onderpand gegeven. Dan herkent Hij zijn werk, de ziel nog precies zoals Hij haar gemaakt heeft. (20.4-9)
5. Enkel en alleen God moeten we dus vrezen, maar die demonen moeten we verachten en totaal negeren. Hoe meer ze al die dingen doen, des te meer moeten wij onze ascese tegen hen versterken. Want dat is een machtig wapen tegen hen: een rechtschapen leven en geloof in God. Ja, ze zijn bang wanneer asceten vasten, waken en bidden. Ze vrezen hun zachtmoedigheid, hun rust en onverschilligheid voor geld of ijdele roem, hun nederigheid en hun liefde voor de armen, hun aalmoezen, hun geduld en bovenal hun vroomheid jegens Christus. Want dit is de reden waarom demonen van alles uithalen: ze willen door niemand onder de voet getreden worden. Ze kennen namelijk de gave die gelovige mensen tegen hen hebben, die de Verlosser hun gaf met de woorden: *Kijk, Ik heb jullie de macht gegeven om op slangen en schorpioenen te treden, en in te gaan tegen alle krachten van de vijand.* [Luc. 10:19] (30.1-3)
6. Het is goed mogelijk en ook eenvoudig om vast te stellen wanneer er slechte geesten aanwezig zijn en wanneer goede, zo God het verleent. Want het zien van engelen geeft geen onrust. Het is juist in alle rust en harmonie dat dit plaatsvindt, waardoor de ziel meteen vreugdevol en vrolijk wordt en moed vat. Want de Heer, onze vreugde en de kracht van God de Vader, is met hen. De gedachten van de ziel blijven ongestoord en rimpelloos, zodat ze, verlicht in zichzelf, kan zien wie zich aan haar vertonen. Ze vat

dan een verlangen op naar het goddelijke en naar de toekomstige dingen, en wil er zich er hoe dan ook mee verenigen in de hoop met hen mee te kunnen gaan. (35.4-5)

7. Je moet je niets verbeelden wanneer je demonen kunt uitdrijven of trots zijn als je genezingen kunt verrichten. En je moet ook niet uitsluitend voor wie demonen uitdrijft bewondering koesteren of wie dat niet doet minachten. Probeer ieders ascese te leren kennen en die na te volgen en te evenaren of te verbeteren. Wonderen doen is geen werk van ons maar van de Verlosser. (38.1-2)
8. ... Het was zijn wens ook zelf martelaar te worden, zoals ik al zei, en het leek of hij verdrietig was dat hij het martelaarschap niet bereikte. De Heer bewaarde hem echter in ons en andermans belang: voor velen zou hij leraar worden in de ascese, die hij uit de Schrift had geleerd. Want alleen al bij het zien van zijn manier van doen kregen veel mensen het verlangen zijn levenswijze na te volgen. (46.6-7)
9. Ook zijn gezicht had een bijzondere uitstraling. Hij had van de Verlosser onder meer de volgende opmerkelijke gave gekregen: als hij zich in een grote groep monniken bevond en iemand die hem niet kende hem wilde zien, liet die persoon alle anderen staan en rende naar hem toe, haast aangetrokken door zijn blik. In lengte en gewicht verschilde hij niet van de anderen, wel in karaktereigenschappen en reinheid van ziel. Want doordat zijn innerlijk volkomen kalm was, waren ook zijn zintuiglijke waarnemingen in evenwicht. Zijn innerlijke vreugde maakte ook zijn gezicht vriendelijk en aan de bewegingen van zijn lichaam was te zien en te merken hoe zijn ziel eraan toe was, conform het Schriftwoord: *Een blij hart brengt het aangezicht tot bloei, maar door verdriet staat het somber.* (67.4-6)
10. Wat het geloof betreft, daarin was hij alleszins bewonderenswaardig en vroom. Nooit had hij in contact gestaan met de schismatieke meletianen, want hij wist hoe slecht en afvallig ze vanaf het begin al waren, en nooit had hij vriendschappelijke relaties met manicheërs of andere ketters. Hooguit las hij ze de les om ze tot inkeer te laten komen en God te leren vrezen. Verder beschouwde hij vriendschap en omgang met hen als schadelijk en verderfelijk voor de ziel, en hij liet hierover geen misverstand bestaan. (68.1)
11. Een andere keer beweerden de arianen valselijk dat hij er dezelfde denkbeelden op na hield als zij. Toen Antonius dat hoorde, was hij verontwaardigd en verbaasd.

Vervolgens daalde hij op verzoek van de bisschoppen en alle broeders van de berg af en trok naar Alexandrië, waar hij zich in het openbaar tegen de arianen keerde. Het was, zo zei hij, de laatste ketterij, de voorbode van de antichrist. Ook leerde hij het volk dat de Zoon van God niet geschapen is, niet vanuit het niets gemaakt, maar eeuwig: Hij is Woord en Wijsheid van het wezen van de Vader. 'Het is dan ook godslasterlijk wanneer je zegt: "Er was een tijd dat Hij er niet was," want het Woord heeft altijd samen met de Vader bestaan. Vermijd daarom alle contact met die godslasterlijke arianen! Want licht heeft niets uit te staan met duisternis. Jullie zijn vrome christenen, maar die lieden, die beweren dat de Zoon die voortkomt uit de Vader, het Woord van God, is geschapen, zijn geen haar beter dan de heidenen! Want zij vereren dus het geschapene in plaats van God de Schepper. Geloof mij, heel de schepping is verontwaardigd over hen, omdat zij de Schepper en Heer van alles, in wie alles is gemaakt, tot de schepselen rekenen.' (69.1-6)

12. Antonius bracht dus geen genezingen teweeg door middel van bevelen, maar door te bidden en Christus' naam te noemen. Daardoor was het voor iedereen duidelijk dat niet hij het was die iets deed, maar de Heer, die via Antonius zijn menslievendheid toonde en zieken genas. Het aandeel van Antonius was alleen zijn gebed en ascese, waarvoor hij op de berg zat. Daar ervoer hij zowel vreugde om zijn beschouwend leven, als verdriet omdat zoveel mensen hem lastig vielen en meetroonden naar het buitenste gebergte. Ja, hij was echt als een dokter door God aan Egypte geschonken. Want wie kwam er met verdriet en ging niet weg in vreugde? Wie kwam er met gejammer om zijn doden en legde die rouw niet dadelijk af? Wie kwam er in woede en veranderde niet in een vriend? Wie kwam er als pauper mismoedig op bezoek zonder dat hij de rijkdom ging verachten en vrede kreeg met zijn armoe zodra hij Antonius had gehoord en gezien? Welke monnik wiens discipline was verslapt ging niet gesterkt bij hem vandaan? Welke jongeman die op de berg kwam verloor bij het zien van Antonius niet meteen alle interesse voor pleziertjes en omhelsde de kuisheid? Als iemand door de duivel werd belaagd, dan vond hij toch onvoorwaardelijk rust? En als iemand verward in het hoofd was, kwamen zijn gedachten bij Antonius toch onveranderlijk tot kalmte? (84.1; 87.3)

13. 'Ik zal nu, zoals het geschreven staat, de weg van de Vaders gaan, want ik zie dat ik door de Heer word geroepen. Blijven jullie waakzaam en laat je jarenlange ascese niet teloorgaan. Doe juist je best om je gedrevenheid te behouden, als was je maar net begonnen. Jullie kennen de listen en lagen van de demonen, jullie weten hoe woest ze zijn, maar ook hoe zwak hun macht is. Wees dus niet bang voor ze, maar adem liever altijd Christus en geloof in Hem! Leef alsof je iedere dag kunt sterven, let goed op jezelf en denk aan de bemoedigende woorden die jullie van mij hebben gehoord. Mijd contacten met scheurmakers en al helemaal met de ketterse arianen, want jullie weten hoezeer ik die lieden met hun afwijkende leerstukken die Christus bestrijden, op afstand hield. Probeer ook liever om je altijd te hechten, bovenal aan de Heer, verder aan de heiligen, zodat ze jullie na je dood als vrienden en bekenden *ontvangen in de eeuwige tenten* [Luc 16:9]. Dat is wat je moet bedenken, dat is wat je voor ogen moet houden!' (91.2-5)
14. Overal was hij een vermaard man. Iedereen bewonderde hem en wilde bij hem zijn, *zelfs al had men hem nog nooit gezien*. Dat zijn wel duidelijke tekens van zijn deugd en zijn godlievende ziel. Want het was niet door geschriften of door aangeleerde wijsheid of door een bijzondere bekwaamheid dat Antonius bekend werd, maar enkel en alleen door zijn vroomheid. Dit is toch een geschenk van God, zoals wel niemand zal ontkennen. . . . Het kwam door God, die zijn mensen overal bekendheid geeft en dat ook aan Antonius in het begin had aangekondigd. Want ook al werken zulke mensen in het verborgene, al willen ze nog zo graag onopgemerkt blijven, de Heer toont ze aan iedereen als een lamp. Want daardoor gaat ieder die over hen hoort vertellen, inzien dat men de geboden geheel kan vervullen en raakt men gedreven om de weg van de deugd te gaan. Lees dit boek ook aan andere broeders voor. Dan leren ze hoe het leven van een monnik hoort te zijn en raken ze ervan overtuigd dat Jezus Christus, onze Heer en Verlosser, iedereen verheerlijkt die Hem verheerlijkt. (93.3-94.1)